

ПРВИ КОМАНДАНТ БЕОГРАДА ПОД КАРАЂОРЂЕМ МЛАДЕН МИЛОВАНОВИЋ У 1807 ГОДИНИ*

У ослобађању Београда од Турака било је три важна датума и то: 12 децембар 1806 године, кад је заузета варош Београд, затим 7 јануар 1807, кад је Гушанац Алија предао горњу и доњу тврђаву, па у Београду настала мешовита управа Турака и Срба, и најзад 7 март 1807 по новом календару, кад је извршен коначан излазак београдског везира, Сулејман паше, и потпуно посетање Београда од стране Срба. О овом

другом и трећем чину освојења Београда пружају аустриски извори много интересантних и нових појединости, које доскора нису биле познате ширем кругу, а оне су врло занимљиве и пружају рељефну слику догађаја који су се одиграли пре 150 година.¹

Освојење Београда од стране Срба имало је великог одјека у Цариграду, Бечу и Петрограду. После заузећа вароши обруч српске опсаде још се више

* Једна глава из досад необјављене монографије „Младен Миловановић”. — Рођен у селу Ботуну, у Лепеници Крагујевачке нахије, око 1760 г. Његови преци били су из села Тушине у Дробњацима од рода Церовића. Због крвне освете његов отац Милован побегао је у Србију и настанио се у Ботуну. Младен носи све одлике динарских Срба. Био је динамичан у целом животу. Пред аустротурски рат био је хајдук уз Карађорђа, а за време Кочине Крајине у фрајкору. Кад се завршио рат, отишао је у своје село, оженио се и почео трговати стоком као и Карађорђе и други угледни људи. Обогадио се и постао чувен. Као такав био је од дахија затворен у јануару 1804, одакле га је Карађорђе ослободио заменом за 18 заробљених Турака. По ослобођењу одмах је ступио уз Карађорђа и тукао се с Турцима код Јагодине и Београда. Одмах је постао први устанички благајник. Год. 1805 учествовао је на скупштини у Борку и при освајању Смедерева. Постао је совјетник Крагујевачке нахије и управник полиције у Смедереву. У рату 1806 командовао је војском на југу, освојио Крушевац, потом учествовао са Главашем при нападу у Топлицу, затим у боју на Делиграду и при освајању вароши Београда 12 децембра 1806 г.

¹ О догађајима око ослобођења Београда писали су једва писмени савременици (Трандафил Дука, *Историја Славено-Срба*, писана у Земуну 1807 а издата у Београду 1910 г.; Антоније Протић, *Повесница...*, писана у Смедереву 1853 а издата у Београду најпре од М. Ђ. Милићевића у *Споменику САН XIX*, 1892 г., а потом од Живана Сечанског у књизи

Причања савременика о Првом српском устанку, 1954.; Петар Јокић, *Причања...*, забележена 1851, издата од М. Ђ. Милићевића у *Споменику САН XIV* у Београду 1891, а потом од Ж. Сечанског у напред наведеној књизи, 1954). Затим су писали Сима Милутиновић, Вук С. Караџић и Лазар Арсенијевић-Баталака, али њихова казивања нису увек и веродостојна. Докумената на српском језику има врло мало, новинских дописа исто тако мило. На основу те изворне грађе у нашој историографији писали су Коста Протић, Стојан Новаковић и нарочито опширно Миленко Вукићевић у својој књизи *Карађорђе, II*, Београд 1912. Вукићевић је употребио поред друге и грађу из руских архива. — Међутим, са објављивањем грађе из бечких архива у књизи др Алексе Ивића, *Списи бечких архива о Првом српском устанку*, Суботица, 1938, књ. IV добило се пуно нове и занимљиве грађе, која баца нову светлост на ове догађаје и људе. Ову смо књигу као и друге (I—V) употребили при изради ове монографије. О ослобођењу Београда говори се у књизи III на странама 510—511, 517—518; у књизи IV на странама: 1—10, 13—24, 28—31, 47—49, 59—61, 65 и даље.

Број Срба који су прешли на Ратно Острво је код разних извора различит: у аустриским извештајима се помињу бројеви: 100, 200, 250, 272, 732, код Антонија Протића 500 итд.; исто тако не слаже се ни број топова; а ни имена војвода нису у свим изворима иста. Ми се у подробно расправљање тих мање важних питања нисмо хтели нарочито упуштати, јер описујемо више личност а не ратну историју.

стегао. Срби су одмах ископали ров и шанац између вароши и горње тврђаве и пуцњава није престајала са обе стране. Међутим, у горњој и доњој тврђави упорно се држао Гушанац Алија са својим крџалијама. Хране је било одвећ мало и смрт је претила свима. Снабдевање брашном, муницијом и другим животним потребама вршило се само воденим путем из Земуна. Онда су Младен Миловановић, војвода и претседник Совјета, Милоје Петровић, а с њима и Вуле Илић предложили а Карађорђе прихватио њихов предлог да се једне ноћи тајно и изненада пребаце са једним одредом људи и са два топа на крајње истакнути врх Ратног Острва, које се налази баш према самој доњој тврђави, а које је припадало Аустрији, те да и са те стране загрозе Турцима и спрече њихово даље снабдевање. То је било и урађено 20 децембра 1806 (2 јануара 1807). Пребацивши се на то острво Срби су одмах, те исте ноћи, ископали ровове на самој ивици, измерили отстојање, напунили топове и пушке и остали спремни у очекивању. Кад су сутрадан Турци изишли кроз Су-капију и лађицом кренули уз воду ка Земуну, Срби опале из топова и пушака и изненаде пренеражене Турке, који се брзо врате натраг у град. За Гушанца је сад било јасно да је сваки отпор узалудан и да се мора предати, јер би иначе помрли од глади. Одмах затим настану преговори о предаји, на шта Срби пристану, те Гушанац напусти тврђаву са својим људством, а у њој остане само везир са врло малом посадом.²

Из аустријских извештаја о овом догађају добија се утисак, да су у овом ратном подвигу Младен, Милоје и Вуле били главни виновници и показали велико ратно и политичко лукавство и смелост. Нећемо овде о томе опширније говорити, већ ћемо донети само онај врло интересантан извештај, који је 7 јануара 1807 Милош Урошевић, земунски

трговац, поднео барону Ценеину о својем посредовању код српских поглавица Младена и Милоја поводом ове повреде аустријске границе. Младен је обећао да ће наредити да се сви људи са острва повуку, па је послао Милоја и Милоша команданту Земуна, да га замоле да изађе на лице места и да се о томе лично увери. На крају Младен је уверавао да ће употребити све да би испунио заповест о испражњењу острва, за шта он јемчи својим животом. У извештају се даље каже и то да су се 6 јануара споразумели паша и Срби о начину како ће Срби посести тврђаву. Овај уговор је потом закључен написмено и са султановим изаслаником и паша га је потврдио. По њему Срби имају права да са 50 наоружаних људи уђу у тврђаву.^{3,4,5}

Врло је интересантан извештај и земунског тумача, што га је 12 јануара поднео барону Ценеину о односима паше и устаника. У томе извештају је врло интересантно оно што је паша писао барону Ценеину, да се он сад међу Србима осећа као заробљеник а не као султанов претставник. Српске старешине биле су према њему и његовом јако смањеном гарнизону доста опоре и нису му придавале велику важност. Тада је Карађорђе био отишао ка Шапцу да и њега ослободи, а у Београду је остао као најстарији заповедник Младен Миловановић, за кога паша каже да „у свима својим поступцима и говорима испољава само пркос и тврдоглавство“.⁶ Догађај на Ратном Острву узнемирио је врло много политичке чиниоце у Бечу, нарочито генералисима војске, надвојводу и царевог брата, Карла. Он је 13 јануара упутио писмени укор барону Ценеину, што није енергично и одмах сузбио Србе приликом њиховог прелаза, па је онда забранио извоз хране у Србију.⁷

Политика Аустрије није била у то време наклоњена Србима, јер их је сматрала авангардом Руса.⁸ Кад је,

² А. Ивић, н. д., III, 510—511, IV, 6, 65, 30, 744—747. — Видети још: Миленко Вукићевић, Карађорђе, II, 443—451, 465—471 и напомене на страни 658—659.

³ Ивић, Списи, IV, 29—30.

⁴ На истом месту IV, 31.

⁵ На истом месту IV, 49.

⁶ Исто, IV, 65. ⁷ Исто, IV, 68—69.

⁸ Радослав Перовић, Грађа за историју Првог српског устанка. Београд 1954, 63.

утицајем Наполеона, Турска објавила Русији рат 28 децембра 1806, онда је са аустријске стране чињен покушај да се Србија потчини Аустрији и да Београдском тврђавом завлада аустријска војска. То је предлагао надвојвода Карло. А кад су Срби заузели Београд, он је предвиђао да ће руска војска посетити Београд пре њих, што би значило велику опасност за Аустрију. Стога он, 15 јануара, предложи министру иностраних дела, Стадиону, да утиче на цара и да га наговори да Аустријанци предухитре Русе. Стадиону се учинило да би то имало великих незгода, па је 16 јануара поднео цару своје мишљење. Он је истакао да се у добивеним извештајима нигде не каже да и сами Срби желе да Аустрија заузме Београд, ни да би равнодушно примили аустријску окупацију, чак изгледа да они то у овом часу не желе. Ова окупација изазвала би и Турску и Русију, што би Наполеон једва дочекао. Цар је на то рекао да би требало чути и Наполеоново мишљење о томе. Међутим, Наполеоново држање било је неодређено: он је у савезу с Турском и не би се противио овој окупацији, ако би на њу пристала Турска. После тога Карло је одустао од свог захтева, а његов брат, цар, је 23 јануара радосно примио к знању саопштење о томе.⁹

Земунски командант места, пуковник Перш, извршио је заповест о затварању границе, па је 26 јануара известио барона Ценеина да је објавио забрану извоза хране у Србију. Због тога су, вели, Младен и Милоје били запрепашћени и нудили свако могуће задовољење.¹⁰

Како се са аустријске стране непрестано наваливало да се Срби извине због поменутог догађаја, то је Карађорђе лично упутио писмо цару Францу I. 18 (30) јануара 1807. У томе писму он се правда да су били наговорени од мирних београдских Турака да пређу на острво, за које су им тврдили да није аустријско. Зато он најпокорније моли цара да

им то опрости и да их не лиши највише милости, него да граница буде слободна и да трговини буде отворен пут, а он обећава да ће и убудуће бити благодаран за учињене им милости.

У знак признања и награде за овај подвиг и успех у рату, Карађорђе је одмах поставио Младена за првог војног команданта, а његовог кума Милоја за заповедника београдских бећара. Од тога часа ова два човека постали су најмоћнија и најутицајнија лица у Београду.

Слично се догодило и приликом напада Срба на Гушанца Алију на његовом путу низ Дунав, када су Срби опет повредили аустријску територију. Аустријанци су тражили задовољење и за овај случај. Но Срби су оклевали са одговором, па је тек 16 марта Младен са кнезом Симом одговорио панчевачкој бригадној команди, правдајући поступак српских власти у вези са повредом аустријске границе. У том извињењу Младен баца кривицу на Гушанца, па се нада да ће и ова погрешка бити опрштена, јер се није десила с предумишљајем.¹¹

За односе између Турака и Срба у Београду врло је интересантан извештај тумача Флајшхакела од 5 фебруара о разговору са везиром, што га је водио 2 фебруара. Откако се Карађорђе вратио у Београд, причао је везир тумачу у тврђави влада много више реда и мира; везир је са овим вођом више него са другима задовољан, јер прима добре савете и опомене. У извештају се даље каже да је Карађорђе 3 фебруара отишао за Шабац и однео везирову заповест, којом се опомињу шабачки турци на узајамно поверење према Србима.¹²

Важну улогу у преговорима за предају Београда а затим и Шапца играо је поред Карађорђа и Младен као командант Београда.¹³

Док се са аустријске стране поступало према Србима нељубазно и опорно, дотле је са руске стране долазило охрабрење. Руски цар Александар издао је

⁹ Ивић, н. д., IV, 89—96, 99—100, 119.

¹⁰ Исто, IV, 115—116, 134, 132—134.

¹¹ Исто, IV, 140—141, 288—289.

¹² Исто, IV, 155.

¹³ Е. Чакра, *Журнал... Ваљевске нахије („Слога“*, Н. Сад, 1862, 35, 47).

указ којим је похвалио храброст српских устаника, а руски министар спољних послова, Будберг, и главни командант војске на Дунаву, генерал Михелсон, писали су врло ласкава писма Карађорђу и Совјету и позивали их у рат с Турцима.

Баш у то време требало је привести крају преговоре између Срба и Турака о посебном измирењу, на чему су радили Петар Ичко и султанов мухасил. Срби су се налазили на раскрсници: с једне стране Руси их зову у савез и у рат против Турака, обећавајући златна брда, а с друге стране сами Турци дају од своје стране знатне уступке. Карађорђе је био у недоумици: он је више волео ићи уз Русе, али нису били за одбацивање ни турски предлози. Зато је врло карактеристичан онај извештај аустриског тумача о разговору што га је водио са везиром, који смо малопре навели, као и неки други.^{14, 15, 16, 17}

Султанов ферман о повластицама још није био стигао, а један руски изасланик, Манолаки, успео је да наговори Србе да ликвидирају заостале Турке у Београду и Шапцу, којих је било врло мало и чији је утицај био сведен на нулу. Народна скупштина одбацила је турске понуде и решила да продужи рат с Турцима уз Русе. То је био значајан преокрет, за које се после показало да је био погрешан, јер је испао неповољан по Србе. По наговору Руса Срби су извршили покољ над Турцима у ова два града и тиме онемогућили сваки споразум с Турцима. То је извршено 7 марта, а одмах сутрадан Карађорђе је писао команданту Ценеину и приказивао му како је ствар текла. Наравно, Карађорђев приказ не одговара истини.¹⁸

Тако се завршио последњи чин ослобођења и освајања Београда.

Према српским изворима и Младен је као командант Београда имао знатна удела у погибији београдског везира и Турака. Мемоаристи онога времена ба-

цају кривицу за тај злочин на Младена и Милоја, али не изузимају ни Карађорђа. Сличан злочин извршио је и Петар Добрњац, наредивши да се побију и они Турци који су били приспели с Петром Ичком из Цариграда преко Ниша на границу Србије ради закључења уговора.¹⁹

Али сем случаја са Ратним Острвом, било је и других случајева, због којих је долазило до објашњења са аустриским властима. Тако кад је 26 јануара командант Земуна објавио забрану извоза хране у Србију и то саопштио Младену и Милоју, као заповедницима и претставницима српске власти у Београду, ови су били пренеражени, јер је у то доба била велика оскудица хране у Србији, па су молили да се граница поново отвори, уверавајући да су они били криво обавештени од Турака. Они желе да на сваки начин поправе ову своју невино учињену погрешку и да својим будућим понашањем докажу како им је много стало до тога да не изгубе највишу милост аустриског двора, и да ће се старати да се поново удостоје царево милости. Они су даље молили да се ова забрана одгоди за неколико дана, док Карађорђе дође у Београд, али је командант то одбио.²⁰

После освојења Београда неке турске породице су побегле из Београда у Аустрију или у Босну. Зна се, међутим, да је аустриски службени тумач Рота одвео из Београда жену и сестру познатога Дели-Ахмета. Младен Миловановић, који је иначе у неколико случајева и сам омогућавао турским удовицама да напусте Србију, одлучно је протествовао против Роте, јер се радило о повреди српског суверенитета и мешању аустриских власти у српске унутрашње послове.²¹

Као командант Београда Младен је и даље одржавао односе са аустриским властима, па је прогонио све сумњиве људе, аустриске поданике који би се огрешили о права Срба. Слични поступ-

¹⁴ Ивић, н. д., IV, 160—161.

¹⁵ Живан Сечански, *Причања савременика о Првом српском устанку*, Београд, 1954.

¹⁶ Ивић, н. д., IV, 160—162.

¹⁷ Исто, IV, 218. ¹⁸ Исто, IV, 241—245.

¹⁹ Вук С. Караџић, *Грађа за историју нашега времена (Скупљени историски и етнографски списи, I, Београд, 1898, 71)*

²⁰ Ивић, н. д., IV, 132—133.

²¹ Исто, IV, 746—747.

ци су се и даље понављали, па је 3 априла пуковник Перш известио команданта Славонске границе, да је тумач Рота ишао у Београд и захтевао од Младена предају двојице пребеглица. Тумач пише да је Младен тога дана био врло доброг расположења, па је запитао Роту, да ли би и он хтео командовати једним српским добровољачким одредом, а онда је, окренувши се присутним угледним Србима, рекао поред другог шаљивог разговора и ово: „Баш сам радознао који ће од два цара пре доћи у тврђаву, да ли наш добри сусед немачки цар или цар Русије. Нека живе обојица.“²² Затим је дохватио чутуру и повукао из ње, а остали су следовали његовом примеру.²³

Но, Младен је као командант Београда водио обзир и према осетљивости својих аустријских суседа у Земуну, па је 6 (18) јуна известио пуковника Перша да су Срби освојили Ужице и Турке претерали преко Дрине; због тога желе да по обичају чине благодарење Богу и да пуцају из топова, па их упозорава да они због тога не би „взор примили“.²⁴

После заузећа Београда самопоуздање српских вођа порасло је у највећој мери, нарочито од њихова ступања у савез с Русима. Они су сад покушавали да пожар револуције пренесу и у суседне пашалуке, у чему је Младен показао велику активност. Он и Карађорђе издали су 3 априла атестат, којим постављају Ристу Ђурђевића за буљубашу и шаљу га ка Нишу „за ползу рода християнског“.²⁵ На сличан начин Младен се понашао и према Хајдук Вељку.²⁶

Са порастом самопоуздања јавила се код српских старешина нетрпељивост и мржња према њиховом владици Леонтију, Грку, који је хтео да се меша у њихове послове и да руководи политичким пословима, што Срби нису никако желели. Кад се Совјет преселио из Смедерева у Београд, онда је Карађорђе у договору са осталим стареши-

Сл. 1 — Младен Миловановић 1808 године, рад Франца Јашкеа

нама препоручио Младену, као претседнику Совјета, да саопшти владици да он није члан Совјета и да је његов долазак излишан. Срби су мрзели владика као туркофила, који се био наметнуо у Совјет за време свога бављења у Смедереву. Међутим, владика је презирао Србе као простак, желећи да постане претседник Совјета, а понашао се према својој пастви као и друге грчке фанариотке владике у Турској. Усто био је себичан и грамжљив, те су му забранили да иде међу народ. Све то учини, да и Леонтије са своје стране почне мрзети Карађорђа а нарочито Младена, држећи да је то његово дело.²⁷

Кад је на скупштини у Смедереву 6 марта био коначно одбачен Ичков мир а прихваћен ласкав позив руског генерала Михелсона, да заједно наставе

²² Исто, IV, 287—288

²³ Исто, IV, 365. ²⁴ Исто, IV, 701, 703.

²⁵ Мита Петровић, *Финансије и установе обновљене Србије*, Београд 1897, I, 82—83.

²⁶ Вук С. Караџић, *Грађа*, 227.

²⁷ Л. Арсенијевић — Баталака, *Историја српског устанка*, Београд 1898, 302—303.

рат с Турцима, онда су се војводе разишле на опредељена им места. Једна депутација је била послана у руску главну команду да уреди што је потребно за рат. Међу старешинама које су биле против Ичковог предлога за измирење с Турцима а за прихватање руског позива за рат био је и Младен, као претставник ратоборне струје. Његова је дужност као претседника Совјета била да остане у Београду и да се стара око спреме и снабдевања ратним војним потребама.²⁸ Али ни он није остао дуго у Београду, него је отишао са својим одредом на јужни фронт и тамо се код Ниша борио с Турцима. Он је тамо претрпео пораз 9 јуна, о чему су писале и тадање француске новине.²⁹

Кад је по други пут долазио у Београд Михелсонов изасланик Манолаки да Србе одврати од измирења с Турцима, њега је у Београду примио Младен са владиком Леонтијем и још неким совјетницима. Манолаки их је са своје стране уверавао да их цар Александар неће никад оставити.³⁰

Међутим, и поред свих сјајних и свечаних обећања, усмених и писмених, Руси у овом рату нису послали стварну помоћ у војсци, и војна ситуација за Србе постала је врло тешка. У таквим приликама стигао је 18 јуна у Београд и нови изасланик руског министра иностраних дела, пуковник Паулучи, пореклом Француз али у руској војној служби, да се и он обавести о војним и политичким приликама и потребама у Србији, на случај да се отвори рат са Французима преко Босне и Херцеговине на Далмацију, у којој су се налазили Французи. Паулучи је у Београду био најпре примљен с дужним почастима, али се понашање београдског команданта Младена према њему брзо и нагло изменило. Аустриски шпијуни Милош Урошевић и Емерих Млинарић дошавали су Младену да је Паулучи агент и

да није прави Рус. Младен се онда обрати земунском команданту за обавештење, па му и овај одговори да је Паулучи нека варалица. Љут због тога Младен је хтео да Паулучија затвори у тамницу, у Небојшу Кулу.³¹

О овом догађају писао је сам Паулучи у свом писму од 18 (30) јула из места Римника у Влашкој министру иностраних дела Будбергу. „Моје незнање руског језика знатно је допринело да повећа сумњу команданта места [Младена Миловановића], човека само по себи сумњива, незналице и простака...“ Он даље пише да је једва успео преко Михајла Грујовића, писара у Совјету, коме је обећао новчану награду у злату, да га Младен преко Смедерева упутује у логор у Неготин, где су се налазили заједно Карађорђе и Руси. Међутим, и Карађорђе је дотле био рђаво обавештен о њему преко истих лица, аустриских шпијуна, па је и он Паулучија примио хладно и неповерљиво. Онда је Паулучи најпре придобио Јеремију Гагића, секретара, и војводу Миленка Стојковића, а потом њиховим посредовањем и самог Карађорђа, те је успео да с њима закључи конвенцију о томе шта Срби траже од Руса а шта Руси од Срба.

По закључењу ове конвенције Карађорђе је саопштио Паулучију да је од Младена из Београда накнадно добио писмо, којим му јавља да је добио сигурна обавештења о томе да је пуковник Паулучи стварно руски изасланик, па моли да га извини због ранијег држања. На то је Паулучи рекао Карађорђу да он не гаји никакву мржњу према Младену због онога што се десило у Београду.³²

Врло је интересантно и оно што Паулучи пише у том писму, да је, вели, при свом одласку у Београд могао бити слободан, он би потражио начина да и код владике Леонтија изврши заповести

²⁸ На истом месту, 474—475.

²⁹ *Moniteur* од 23 јула 1807 г. (Препис овог дописа добио сам добротом др Драгослава Јанковића, професора Универзитета, из његове збирке *Француска штампа о Првом српском устанку*, спремљене за штампу у издању САН).

³⁰ М. Вукићевић, *Карађорђе*, Београд 1912, II, 476—477.

³¹ В. Богишич, *Разборъ сочиненія Н. А. Попова*, С. Петербурга, 1872, 76—110 и на крају ове књиге *Прилози*, 208—233.

³² На истом месту, 104.

министра Будберга, али кад је дознао колико Карађорђе и цео народ мрзе Леонтија, сматрао је за боље да са овим првосвештеником нема ништа заједничко, јер тиме не би придобио војска српског народа, који сагласно са Миленком тражи у поменутој конвенцији да код себе немају чиновнике људе грчке народности. Паулучи је врло брзо и тачно осетио ово антигрчко расположење Срба, па у своме писму додаје: „Безгранична је слепа послушност својој војсци, као највишој власти, која се може сравнити једино са влашћу једног азијатског суверена, који не познаје других закона осим оних које сам издаје“.³³

А кад је 2 августа приспео у Београд и Родофиникин, први и стални руски дипломатски претставник, њега је Младен дочекао с највећим почастима уз пуцњаву топова. Младен је о томе одмах известио и Карађорђа, који се налазио у Тополи, и позвао га да дође. Карађорђе је стигао у Београд 4 августа, доста љут, јер је очекивао да му дође помоћ у војсци а не Грк, руски претставник. Због тога је Родофиникина примио хладно, и овај се нашао у неприлици, али је као лукав и окретан дипломата успео да Карађорђа ипак одобровољи.³⁴

У току 1807, нарочито од све јачег уплитања Руса у српске послове и због интрига владике Леонтија, почели су се и односи између појединих српских старешина све више заоштравати. Тако су се стварале две групе: на једној страни су били Карађорђе, Младен, Милоје и Југовић, а на другој Јаков, Миленко, Петар, два Стефана Живковића и Јеремија Гагић. Оштро размимоилажење настало је нарочито онда кад су Руси, поред свих својих обећања, закључили с Турцима примирје у Слобозији, а Србе оставили на цедилу. Русофили су нарочито викали на Младена и Југовића, јер нису смели јавно против Карађорђа. Ову њихову размирицу још су више појачали Родофиникин и Леонтије.³⁵

Вест о закључењу уговора о миру

у Тилзиту између Русије и Француске, а после и уговора о примирју између Русије и Турске у Слобозији, у коме Срби нису чак ни споменути, добили су Срби од аустриских људи пре него што је она стигла из руске главне команде на Дунаву и изазвала је велико изненађење и незадовољство. Она је учинила „да се међу појединим старешинама почела колебати вера у искрену помоћ Русије српским устаницима“.³⁶ Међу незадовољницима овом руском политиком нарочито су се истакли Младен Миловановић, претседник Совјета, и Иван Југовић, секретар Совјета. Кад је у таквим околностима Родофиникин стигао у Београд, био је јако збуњен и потпуно необавештен о ономе што се десило. Он је, ипак, одмах предузео мере да и Србима некако осигура примирје, па је као руски претставник упутио турским командантима писмо да обуставе даље нападе на Србију, што се и догодило. Кад је после тога наступило затишје на фронтима, Родофиникин је одмах приступио изради једног устава о унутрашњем уређењу земље. Образован је одбор за тај посао, у коме су били од стране Руса Родофиникин са још два своја саветника, а од стране Срба војска Карађорђе, претседник Совјета Младен Миловановић, два члана управног савета и један совјетски секретар [Иван Југовић]. Овај посао био је свршен за два дана [6 и 7 августа], а 8 августа Карађорђе је потписао ово „Основаније правителства сербскога“. Овим уставом Родофиникин је ишао на то да смањи Карађорђеву власт а да задовољи и придобије за себе, односно за Русију, старешине, а нарочито оне који су били познати као Карађорђеви противници.

О приликама које је затекао у Београду Родофиникин је писао 12 августа министру иностраних дела Будбергу поред осталог: „Овде у Београду, заповедају над свима два човека, командант тврђаве Младен и трговац Живковић, који је силнији од првог, јер под својом командом има око 200 војника, док у

³³ На истом месту, 105.

³⁴ М. Вукићевић, н. д., 586—590.

³⁵ Баталака, н. д., 304—307.

³⁶ М. Вукићевић, н. д., 578.

тврђави цео гарнизон има једва 120 људи. Њих двојица имају у својим рукама сву овдашњу трговину и све градске приходе, затим суд и право да кажњавају смрћу све оне који нису покорни њиховој власти“. У истом писму он се неповољно изражава о Карађорђу и Совјету. За Младена каже да „не уме ни читати ни писати, да је подал и лукав“. Али, док је према неким српским старешинама рђаво расположен и о њима неповољно пише, дотле је о своме земљаку, митрополиту Леонтију, писао врло ласкаво. То се лепо види из његова писма од 4 септембра, у коме каже: „Овдашњи митрополит Леонтије, довољно уман, учинио је стварне услуге Русији, али је тиме навукао на себе гнев и мржњу Срба тако да би сад свака милост која би му се указала била опасна по његов живот“.³⁷

Овај први руски дипломатски претставник био је примљен на врло свечан начин и врло гостољубиво. Некадашњи удобан конак Кучук Алије био му је стављен на расположење а пет оружаних момака на службу. Срби су од њега очекивали пуну потпору у свом започетом и мучном делу ослобођења. Наде су биле испуниле све људе, гледајући ведрије и верујући у бољи живот у будућности. Због тога су Родофиникина свуда радо примали као госта и чашћавали по српском обичају. „Он је, особито у конаку Младеновом, који је стално у Београду живео, не само са сваком почашћу приман и дочекиван био, него је могао са свима угодностима, њему на задовољство служећима, совршено располагати. Ту су ручкови у част његову давани: ту се на задовољство његово од јутра до мрклог мрака веселило“. При таквим гозбама и пијанкама Родофиникин је понекад прелазео границу у весељу и расположењу. Истина, ни он са своје стране није остајао дужан Србима, нарочито у прво време свога боравка. Он је из новчане помоћи

коју је био донео давао с времена на време Совјету по 500, 1000 и 2000 дуката, кад би они били у великој оскудици ради подмирења народних и ратних потреба.³⁸

Али овај пријатељски однос и поверење нису дуго потрајали. Под утицајем владике Леонтија Родофиникин је мењао своје расположење према Србима. Исто тако и Карађорђеви супарници, као једностране и слепе присталице Руса, интригирани су против Карађорђа, Младена, Југовића и њихових присталица. Родофиникин, који се није смео мешати у те међусобне унутрашње односе, почео је заузимати другачији став, па је у својим поверљивим извештајима руском главном команданту и министру спољних послова приказивао прилике и људе сасвим једнострано и пристрасно, а то је довело до његовог јачег сукоба са Карађорђем. Родофиникин се нарочито неповољно изражавао о Младену и о Карађорђу, потстицан на то од владике. Прошло је само шест месеци од његова доласка, а он је почео слати неповољне извештаје о Србима, и једино се повољно изражавао о војводи Миленку Стојковићу, великом присталици Руса.

Баталака, његов савременик и писац историје устанка, наводи и један пример личне нетрпељивости између Родофиникина и Младена.³⁹

У току 1806 г. у Совјету је било неколико личних промена. Прота Матеја оставио је Совјет и отишао к Јакову да му помаже војевати, а њега је заменио други совјетник. И Младен се такође понајвише налазио на војсци. Али пошто се преселио у Београд, Совјет се попунио. У њему је сад било 12 совјетника. Младен је постао његов председник иако није био писмен. За њега Вук каже: „Младен, као совјетник од нахије Карађорђијеве, а уз то још последије Карађорђија у Србији најбогатији и врло рјечит човјек, био је председник у Совјету“.⁴⁰

³⁷ О овој ствари писао је Стојан Новаковић у својој књизи *Уставно питање и закони Карађорђева времена* (Београд, 1907), на основу докумената које је објавио В. Вогишић у на-

пред наведеној књизи на странама: 112, 113, 114—116, 116—122.

³⁸ Баталака, н. д., 309—312.

³⁹ На истом месту, 335.

⁴⁰ Вук, *Грађа*, 64—66.

Према писању историчара Миленка Вукићевића, „претставници српске власти у ослобођеном Београду били су два најнезгоднија човека: Младен Миловановић и Милоје Петровић — Трнавац, оба из крагујевачког округа, познаници још из времена турског, усто кумови, људи богати, али којима никад није било доста и који нису бирали начин како да увећају своје богатство... Кад је освојен Београд, њих двојица докопали су се најбољих кућа и највећих имања. Осим тога Младен је, као заповедник и старшина Београда, отерао многе Јевреје из Београда, говорећи да неће трпети ниједнога човека ове народности не само у Београду већ ни у целој Србији. Јеврејску општину у Београду састављало је преко 1000 лица, која су морала оставити Београд и преко Саве прећи у Срем, одакле су неки отишли у Босну а други остали у Угарској, тужећи се на Србе чак и руском посланику у Бечу, графу Разумовском, због оваквога поступка Младеновога и због тога што су заостали Јевреји у Београду морали дању у тврђави радити поједине послове Србима, као вити фишке и лити танад.“⁴¹

Ово окрутно понашање Младеново према несрпским елементима испољило се потом још јаче 1809 и 1811 године. Као према Јеврејима, Младен се тако држао и према Грцима и Цинцарима, београдским трговцима, кад су се они противили увођењу егзерцира и учешћа у рату.

Врло живо описује прилике у Србији Вук. За време прве три године ратовања главне старешине нису насртале на Карађорђа, нити он на њих, него су били једнаки као другови „и сваки је у својој нахији заповједао и управљао како је знао и хтио. Али од погибије Ђушине у Смедереву 1805 и победе на Мишару, а нарочито од освајања Београда, Карађорђе стане свима заповедати. Он је најпре Јакову смањео власт у његовом крају. „Миленко и Петар поплаше се да и њих онако не ослаби као Јакова, па управо устану они на њега, а уз њих мало по мало пристану

и остале готово све веће старјешине. Они су готово јавно говорили да Карађорђија ваља ограничити, да не може по својој вољи чинити шта хоће, него Совјет да заповеда и њему, и да ваља тако уредити, да се он може и збацити, кад би се нашло да је од потребе. Уз Миленка и Петра најприје пристане Јаков, потом Лука Лазаревић и Вујица Вулићевић, а уз ове и друге гдекоје мање старјешине. С Карађорђијем пак остане Младен Миловановић са својим кумом Милојем Петровићем, оба из нахије крагујевачке... који су и за турскога времена ортаковали тргујући свињама, а сад се сродили и као браћа живјели у једној кући“. Осим ове двојице били су уз Карађорђа још и кнез Симо Марковић, Милан Обреновић и Хаџи-Мелентије, архимандрит рачански, а од писара Иван Југовић и Михајло Грујовић.⁴² „Сви ови Карађорђијеви непријатељи, да би им слободније било викати на Карађорђија, викали су највише на Младена и Милоја и Југовића, и налазили су им главне кривице: 1) да они Карађорђија одвраћају од Руса и наговарају га да не прима руске војске у Србију, да би они сами по својој вољи могли владати и управљати; (ови Карађорђијеви противници нијесу жељели Русе у Србију само да им помогну војевати, него управо и да владају Србијом); 2) да Младен и Милоје народне новце троше по својој вољи (јер је Младен био у Совјету предсједник и управо је чинио што је хтио, а Милоје је био управитељ биоградских бећара на које се много трошило); 3) да су се њих двојица начинили у Биограду као дахије те пале и жаре по својој вољи. Осим поменутијех старјешина и совјетници су готово сви на Младена мрзили и, колико су смјели, на њ и на његово самовољство викали; а исто тако и Биограђани. На свршетку г. 1807 Аврам Лукић [совјетник нахије Рудничке и Пожешке], и Јован Протић [совјетник нахије Пожаревачке], наговоре остале све совјетнике, те се потпишу на писмо Карађорђију, да Младена више неће међу собом, већ нека изиђе из Совјета.

⁴¹ М. Вукићевић, н. д., 467.

⁴² Вук, н. д., 71—72.

Карађорђије на то писмо заповједи да Младен не иде више у Совјет, и он [Младен] по том са својим момцима отиде у Тополу, и кад ондје докаже Карађорђију да су то све сплетке Карађорђијевих непријатеља, који гледају само да би како њих двојицу омразили и завадили итд., даде му Карађорђије нешто и својих момака, те готово с читавом војском прође по источној граници од Крушевца до Гургусовца као надгледајући шанчеве и војску, пак се по том врати у Биоград и опет стане ићи у Совјет као и прије.⁴³

У даљем причању догађаја Вук пише и о великом незадовољству београдских трговаца против Младена: „Биограђани у љето године 1811 подигну на њ праву буну тако да он у совјет није смио ићи друкчије него, као што сам га ја очима гледао, с пиштољима и с ножем за појасом и с дугом пушком на рамену, опкољен момцима исто тако наоружанијем. Буни овој био је почетак што су гоњени на егзерцир и стари људи, а потом се наставио кулук и остале неправде Младенове и Милојеве. Кад Биограђани пошаљу своје посланике у Тополу да кажу Карађорђију зашто су се побунили и да се туже на Младена и Милоја, Младен одмах отиде за њима и посланике сретне гдје се враћају од Карађорђија. Шта је он с Карађорђијем о том говорио, то се управо не зна, него се само може мислити, а Биограђанима се каже да се умире и да ће им се олакшати све што им се неправом чини, и на томе остане, као да није ништа ни било. А кад буде по новоме љету о скупштини године 1812, Карађорђијеви и Младенови момци и бећари похватају од биоградскијех трговаца: Марка Шишка, Хаџи-Лаза, Саву Ђурчију и Риста Цинцарина, који су уз ову буну највише викали на Младена и Милоја, и на три раскршћа: пред Карађорђијевом кућом, на Зереку и Дорт-јолу ударе им по 100 штапа [свакоме на сваком раскршћу по толико, и с једнога места на друго они су вукли колица, на којима су бијени,

а кад су их били, момци су говорили: „Удри димлијаше!“⁴⁴

Вук затим објашњава откуда је дошла распра, па вели да је у томе било и зависти. „Говорило се да је Младен и за турског времена, као свињски трговац, био између најбогатијих људи у Србији, а кад су Срби у почетку 1807 Турке у Биограду побили и похарали, он је с Милојем највише напљачкао и намјестили се у најлепшу кућу у Биограду (у конаке или дворе Мехмед аге Фочића...). Скеле и ђумруке на Остружници и на Биограду нико други није могао закупити осим њих двојице, као што су и у другијем готово свијем знатнијим трговинама у земљи били ортаци. Кад су се стале продавати турске куће и остали миљкови [пољска добра], Милоје је био управитељ тога продавања, и гдје је што најзнатније било они су куповали за себе, пошто су хтјели...“⁴⁵

Ово Вуково казивање потврђује и Баталака у својој историји, па вели да је у куповини ових имања све друге старешине надмашио Младен.⁴⁶ „За ове и остале оваке послове највише је на Младена викао Стефан Живковић“, који се такође био обогатио, „али, једно као варошанин, а друго што му је завидио Младен као и он Младену, никако није могао да постане никакав старјешина у народу; он је из најприје управо викао само на Младена и Милоја, али кад види да Карађорђије њих брани, он стане викати и на њега. Младен је био човјек паметан и рјечит и знао је Карађорђију доказати, да ови сви за то вичу на њега [на Младена], да би га од њега раставили, па последије сама да би га лакше надвладала и збацили“.⁴⁷

О догађајима у Србији у току 1807 године говори се и у извештајима аустриских пограничних власти. Тако је, 25 јула барон Симбшен известио надвојводу Лудвига да је у Београд стигао један руски курир с депешама од генерала Михелсона, и одмах се после тога говорило да Срби више не могу рачунати на руске помоћне трупе против

⁴³ На истом месту, 72—74.

⁴⁴ На истом месту, 74.

⁴⁵ На истом месту, 75.

⁴⁶ Баталака, н. д., 254—255.

⁴⁷ Вук, н. д., 75—76.

Турака, и да услед тога остају препуштени својој сопственој одбрани, јер је закључено примирје, на основу кога престају сва непријатељства.⁴⁸

Закључење Слобозиског примирја изазвало је велики расцеп међу српским старешинама. О томе је пуковник Перш известио команданта Симбшена 25 јула, како се тајно говори о некаквој завери српских старешина против Карађорђа, да га убију кад дође у Београд, зато што је захтевао да он сам говори са аустриским главним командантом, из чега се закључује као да [Карађорђе] хоће да преда Србију аустриским цару, а то се овим старешинама не чини прихватљиво ни на који начин. То су ове старешине: Младен Миловановић, Милоје Петровић, кнез Симо, Марко Катић, Чарапић и Живковић, који су држали свакодневно дуге тајне састанке и разговоре.⁴⁹

Између ратних и политичких циљева српских устаника и руске службене политике појавила се одмах од првог часа разлика, коју савременици или нису умели или нису хтели да схвате, мада се у појединим тренуцима она видно испољавала. Правитељствујушчи совјет под претседништвом Младена Миловановића није био нимало погодан за слепо спровођење руске политике. Најпре разочарање у војну помоћ Русије, а после покушај мешања руског претставника у унутрашња питања довели су до оштрих разговора између Родофиникина и старешина.

Због ове промене у спољној политици одржан је у Београду 21 августа један скуп старешина, на коме је Младен одиграо важну улогу. То је било убрзо после Родофиникинова доласка у Београд. Тога дана позвао је овај руски конзул све старешине и чланове Совјета из Смедерева и објаснио им циљ свога доласка у Србију, а то је: да Србима укаже заштиту и помоћ од стране руског цара. Но, има налог да пита Србе и о томе какву су одлуку донели: да ли

Сл. 2 — Младен Миловановић, рад Уроша Кнежевића. — Својина Народног музеја у Београду

желе заштиту аустрског или руског цара, или пак желе да буду независни и самостални. Младен, садањи београдски командант, који је водио реч у име осталих, одговорио је на то овако: „Сви ми захваљујемо врло много г. конзулу због његова доласка у Београд, али је наша заједничка жеља као што смо досад потпуно сами против све силе и навале непријатеља Турака умели да се бранимо и имали среће да их увек сузбијемо, да и у будуће не зависимо ни од кога, него да створимо потпуно независну државу, као што је наша земља била некада самостална.“ Даље, они желе да под руководством свога Совјета и под заповедништвом својих садашњих старешина и вођа одрже слободну и независну државу. Они би желели само то да им инострани дворови не сметају у њиховим операцијама, ако би, идући ка све даљим успесима, освојили нове тврђаве и ослободили своју

⁴⁸ Алекса Ивић, *Архивска грађа о српским и хрватским књижевним и културним радницима*, Београд 1931, II, 30.

⁴⁹ А. Ивић, *Списи*, IV, 710.

браћу. Они су чврсто решени да успоставе некадашње границе своје земље. Ако би им нека од великих сила у једној или другој ствари пружила пријатељску руку, они ће то примити с дубоком захвалношћу и одаће јој за то пуно признање. Али, исто тако они ће се одлучно одупрети свакоме, ма ко то био, ако би их хтео присилити на друге одлуке и решени су бранити се до последњег човека. После ове Младенове изјаве упитао је Родофиникин све присутне, да ли су они сви тога истог мишљења. Они су сви одговорили: „Да, ми сви одговарамо један за другог“. На то је конзул рекао да није очекивао да ће код њих наићи на овакву одлуку, али да тешко може веровати, да ће се ове њихове жеље испунити без сметње. Младен је даље одговорио да су они једном одлучили да своју непроменљиву одлуку испуне и да покушају и даље своју досадашњу срећу. Од Турака се ни најмање не боје, а ако би им неко други сметао, они ће умети и од њега бранити се. Конзул је завршио речима: „Ја ћу известити свога цара о свему овоме, али ми дозволите да овде сачекам одговор“. Ово му је било врло радо одобрено, као и то да ће му у свима другим случајевима, где год могу, причињавати угодности. Потом се цео скуп разишао. Конзул је послао свој извештај по нарочитом куриру.

Све ово испричао је аустриском поверенику Милошу Урошевићу сам Младен, а делом је било дојављено и од других повереника. Кроз ове канале дознао је земунски командант да су противници аустриског двора били: Младен Миловановић, Стефан Живковић, Милоје Петровић, кнез Симо Марковић, Станоје Главаш, Вуле Илић, Миленко, Поп Лука, Стојан Чупић и београдски владика, а да су му наклоњени Јаков Стефановић, Прота Матеја и други. За Карађорђа се каже да је дволичан.⁵⁰

Разуме се да је о овом важном догађају командант границе известио одмах надвојводу Лудвига, па каже да

се Карађорђе у томе држао најмирније и најмудрије.⁵¹

За боље познавање Младена и његове политичке оријентације биће од интереса, ако овде наведемо и једно аустриско мишљење о њему као политичару, изразито националном револуционару. Наиме: године 1807 и 1808 у Аустрији су биле забрањене књиге, слике, карте и други списи у којима се приказивала прошлост српског народа, као и ликови некадашњих српских царева, краљева, војвода и других јунака. Аустријске власти су зазирале од утицаја српских устаника на своје поданике Србе у Војничкој Граници. Барон Симбшен известио је 1 октобра надвојводу Лудвига да се у Београду налази у рукама српскога војводе Младена једна револуционарна књига, од које је добио један примерак. То је била „Стематологија“ од Христифора Жефаровића.⁵² А други његов повереник видео је другу револуционарну књигу, на српском и немачком језику, у рукама војводе Младена, чији је секретар из ње прочитавао нека места у којима се говори прстив аустријске монархије и о обнови старог српског царства.⁵³

Крајем марта и почетком априла 1807, јавио се у Срему устанак у румском и илочким крају, на челу са вођом Теодором Аврамовићем Тицаном, али је ова буна била врло брзо угушена. Аустријске власти су потом дуго трагале да дознаду откуда је овај покрет поницао. Митрополит Стратимировић је извештавао претпостављене власти да су узорци буни били спахиски кулуци и рабате. Но, аустријске власти су хтеле да у том покрету открију и српске старешине из Србије а преко њих Русију. Оне су зато откриле неке српске војводе, а нарочито попа Луку Лазаревића, Станоја Главаша, Младена Миловановића и друге, као да су они послали наоружане људе да изазову ову буну. Отада су аустријске власти почеле сумњати у Србе из Славоније, Срема, Бачке и Баната и прогонити све оне који су имали макакве везе са Србијанцима, па

⁵⁰ Исто, IV, 800—803.

⁵¹ Исто, IV, 798—799.

⁵² Исто, IV, 828—830, 850.

⁵³ Ивић, Архивска грађа, II, 30—31.

су гледали на њих као на цареve издајнике. У тој сумњи нису оставили чак ни лојалног митрополита Стратимиrowића.

У једном аустриском спису из тога доба каже се за догађаје из тих година поред другогa и ово: „... Тадањи српски београдски командант Младен гласно се изражаваo да је војводство Срем припадало некада краљевству Србије и да ће оно опет са овом морати бити уједињено, чему су становници Срема и Баната, као браћа по вери, наклоњени и на чему сви раде. Сремски устанак поданика против њихових господара, који је ускоро потом избио, био је потстакнут од стране Србијанаца. Код свију ових бунтовника нађени су српски позиви на устанак, затим пушке и патрони. Коловође ове буне, која је била угушена за кратко време, побегли су у Србију, где су били добро примљени и нису се хтели вратити“.⁵⁴

Од интереса је навести и начин како су се развијали трговачки односи између Србије и Аустрије. У Србији у то време владала је оскудица у соли, па се Младен обратио 10 септембра претседнику дворске коморе, графу Карољу Зичиу, да се Србији прода или позајми неколико товара соли, јер је Реџеп ага у Новој Оршави затворио везу између Влашке и Србије. Ову молбу дворска комора је упутила дворској и државној канцеларији с образложењем, да је прошле године овај српски командант био позајмио земунској власти неколико стотина центи. Међутим, министар спољних послова, Стадион, известио је дворску комору да молбу Младена Миловановића треба одбити, јер би се на турској страни то сматрало, као да Аустрија помаже Србе било муницијом било животним намирницама.⁵⁵

⁵⁴ У Архиву САН у још необјављеној збирци др Алексе Ивића, *Списи бечких архива*, књига VI, 591—598, за 1809 годину, која се налази у рукопису спремљеном за штампу, налази се препис једног списка под насловом „Кратак преглед историје српског устанка од 1804 до 1809 и аустриско становиште према српском питању. Ивић за њ пише: „Аутор непознат. Из садржине се види да је спис могао постати у другој половини 1809 г.“. Сем

Усто, године 1807 владала је у Србији велика оскудица и у храни услед суше. Много људи с коњима и колима из унутрашњости било је дошло у Београд да купи жито, прича очевидац и учесник Павле Поповић, совјетник Београдске нахије. Међутим, немачке власти су биле забраниле извоз, па су људи узалуд чекали две до три недеље. Младен и Павле писали су више пута аустриским властима и молили за допуштење да купе храну, али узалуд. „У то време тревило се у Адици немачкој, спроћу наше Аде Циганлије до 30 лађи трговаца немачких пуних житом натоварених. Ваљда су и они ту очекивали да би допуштење добили за увоз у Београд. Младен и Павле са истим трговцима договоре се, и једну ноћ у две лађе натоваре, колико је могло стати, наоружаних момака и пређу у Адицу и све те лађе са житом отму и на нашу страну [пре]салдуме, премда је било и из пушака пуцњаве и из четокајка [бојног чамца] немачко ђуле од топа очеше једну лађу, но мртвих и рањених није било ни са једне ни са друге стране. Ово жито је трговцима добро плаћено, то се разумева... Кад сутрадан освану, ал ето ти терцомана [тумача] из Земуна са јошт неколико чиновника и таки започеше протестирати и говорити да су Срби хајдуци и лопови који се усуђују царских људи лађе и жито отимати; но ови се изговарају да је то светина јадна и гладна без њиова знања учинила и да они врло сожаљују, што се таково што на комшилуку догодило. И таки одмах затворе скелу и за шест недеља нит је ко из Земуна у Београд долазио, нити су из Београда допуштали да у Земун пређе... А да је се мак на конач истраживало, ко би други крив био него Младен и Павле“.⁵⁶

овога видети још: Славко Гавриловић, *Селљачки покрет у Срему...* (*Зборник Матице српске*, серија друштвених наука 7, Нови Сад 1954, 7—49); Krones, I. F. von Simbschen u. die *Stellung Oesterreichs zur serbischen Frage*, Wien, 1890, 30.

⁵⁵ А. Ивић, *Списи*, IV, 796—797, 817.

⁵⁶ Радослав Перовић, *Грађа за историју Првог српског устанка*, Београд 1955, 71—72.

Упоредо са вођењем државних и јавних послова Младен је обављао и своје личне приватне послове, нарочито трговину стоком и житом.⁵⁷ Ортаковање Младеново са Милојем наставило се и даље.^{58, 59}

Као командант Београда, Младен је будно пратио кретање и рад сумњивих особа које су долазиле у Београд и према њима заузимао оштар став. Тако је поступио и према Емериху Млинарићу, личном шпијуну аустриског цара.⁶⁰

У то доба дошло је до сукоба између Младена и Стефана Живковића, богатог трговца и лиферанта, о чему је земунски командант известио Симбшена 12 октобра.⁶¹ А барон Симбшен известио је 2 новембра надвојводу Лудвига да је Родофиникин добио наређење да остане у Београду, а да ће место Младена бити наименован други претседник Совјета.⁶² Другим пак извештајем од 16 новембра јавио је да је Карађорђе наредио строгу истрагу против Младена и против Живковића.⁶³ О овом неслагању као и о незадовољству према Родофиникину писале су и тадашње француске новине.⁶⁴

Крајем ове године, 4 децембра, земунски командант јављао је да је Карађорђе издао најстрожије заповести да се аустријска област поштује на све могуће начине и да се не даје повод ни за најмању тужбу, јер се још не може знати у каквој ће вези они бити са Аустријом, пошто је ова сила као сусед од многоструке користи за Србе и заслужује њихову захвалност. Баш са овог разлога Младен је био збачен са положаја београдског команданта и замењен неким Поповићем, јер је био по-

чинио више неуљудности у изразима према овом суседу због својих приватних интереса.⁶⁵ И у Вуковим нештампанима одломцима налазимо забелешку за 1807 год.: „Ишћераше Младена из Совјета“.⁶⁶ И други аустријски извештаји од 7 децембра говоре да је Младен упућен на ново опредељење у логор код Ђуприје.⁶⁷

О великом богатству Младеновом има доста података у савременим казивањима и документима. Напред смо навели казивање Вуково и Баталакино, а оно се потврђује и са аустријске стране. Командант Земуна известио је 31 јануара 1808 о томе како се куће и други плацеви непрестано продају у Београду и да су Младен и Милоје купили плацеве и за њих платили народној каси.⁶⁸ Крајем септембра 1807 била је основана код Совјета благајна, па је предвиђено да се њено снабдевање врши јавном продајом турских напуштених кућа, дућана, плацева, имања у Београду и у унутрашњости. За прва три месеца куповина је била дозвољена само домороцима, рођеним Србима, а тек после тога и странцима. Младен и Милоје поред многих других старешина накуповали су доста плацева и кућа и то Младен за 80.000 а Милоје за 40.000 гроша с тим да се половина ових сума одбије од њихових потраживања из народне касе а остатак исплати у месечним отплатама.⁶⁹ И о Младеновом ортаку Милоју Вук даје врло важне податке.⁷⁰ Сем Младена и Милоја и друге војводе су заузимале разне изворе прихода, као скеле, воденице итд.^{71, 72, 73}

Осим казивања савременика има и

⁵⁷ Грађа из земунских архива за историју Првог српског устанка. (Издање Историског архива Београда). Београд 1955, I, 255, 304, 382—3.

⁵⁸ Танасије Ж. Илић, Осам до сада непознатих докумената из Првог српског устанка, *Годишњак Музеја града Београда*, књ. I, 1954, 113—114.

⁵⁹ Грађа из земунских архива, 528—529 (в. напомену бр. 57).

⁶⁰ Ивић, *Списи*, IV, 852—853.

⁶¹ Исто, IV, 863.

⁶² Исто, IV, 899.

⁶³ Исто, IV, 962, 999.

⁶⁴ *Journal de l'Empire*, број од 14 децем-

бра 1807 г. (из рукописне збирке испис из француских новина, којом ме је послужио др Драгослав Јанковић, на чему сам му захвалан).

⁶⁵ А. Ивић, *Документи о устанку Срба под Карађорђејем*, Загреб 1920, 177.

⁶⁶ Вук, *Грађа*, 202.

⁶⁷ Ивић, *Списи*, IV, 1030—1031.

⁶⁸ Исто, V, 149.

⁶⁹ Исто, IV, 743; V, 11, 109.

⁷⁰ Вук, *Грађа*, 254—255.

⁷¹ Баталака, н. д., 185—186.

⁷² Вук, *Грађа*, 75—76.

⁷³ Прота Матеја Ненадовић, *Мемоари*, III издање, 334.

прилично велики број сачуваних баштинских докумената [тапија], из којих се дознаје за Младеново велико богатство, а колико их је тек пропало. Од 14 таквих тапија 11 гласе на Младена, 2 на Младена и Милоја а 1 на Милојева сина.⁷⁴

Али сем ових тапија ваља поменути и једну тапију од 7 априла 1809, издату у Совјету, којом је Карађорђе дао Младену као поклон Аду Циганлију „за његове превелике заслуге нашему отечеству“.^{75, 76} Најзад, да би се схватила величина његовог богатства, навешћемо и ово место из писма Младенове жене Иване, писаног руском цару Николи I, 20 маја 1828 г. у избеглиштву, у Хотину, којим га је молила за помоћ: „Слична и равна мужу моме по богатству у Србији није било... а сада сам доведена до крајње немаштине...“⁷⁷

Такав је био Младен Миловановић први велики трговац, богаташ и први командант ослобођеног Београда, најизразитији претставник трговачко-војводске класе која се стварала у Србији Карађорђева доба.

*

Завршујући на овом месту приказ Младеновог рада у 1807 години, рећи ћемо ради целине и као допуну само укратко о даљем току његова живота. У 1808 г. Младен узима видног учешћа с Карађорђем у преговорима с Аустријом, затим у изради Карађорђевог устава о уређењу земље у децемберу те године, због чега долази у велики сукоб са Родофиникином. Он је веран и постојан пријатељ Карађорђев и присталица централистичког уређења земље. Упролеће 1809 вршио је припреме за рат с Турцима у савезу с Русима. Он заводи егзерцир, утишава побуну Ресаваца на Делиграду, због чега је одликован од руског главног команданта. Његов утицај на Карађорђа при постављењу за команданта југоисточне војске Милоја

Петровића а не Петра Добрњца био је узрок неслоге а делом и српских пораза код Каменице, Бање и Делиграда, поред руске неактивности. Због тога је био смењен са положаја претседника Совјета за неко време крајем 1809. Он се истиче као оштар критичар руске политике. У рано пролеће 1810 измирио се с Јаковом Ненадовићем и Карађорђем и с њима се опријатељио удавши своју кћер за Јаковљева сина а оженивши свога синовца Карађорђевог кћерју. У великој уставној реформи у јануару 1811 Младен је био главни творац. Срушивши своја два главна противника, Миленка Стојковића и Петра Добрњца, Карађорђе и Младен са Југовићем израде ново уређење земље: попечитељство и велики суд. Младен је постао први попечитељ војних дела у новој Србији. Заведена је пропала и Младен је за Карађорђем као наследним владарем на челу. У завођењу егзерцира и редовне војске београдски трговци су се опирали, због чега је Младен иступао врло окротно и строго. Кад је 1812 закључен Букурешки уговор, Младен је оштро критиковао поступак Руса. Као министар војни вршио је све ратне припреме, али 1813, као главни командант југоисточне војске на Делиграду, није имао среће. Србија је пропала и Младен је за Карађорђем прешао у Аустрију. Том приликом пренео је и огромно своје покретно богатство у новцу, покућанству, оделу, обући, разној роби, у коњима итд., које су му Немци конфисковали за дугове српске државе земунским трговцима. Имања у Србији поново су посели Турци и тако је пропало све његово богатство. Из Аустрије је са Карађорђем и другим старешинама отишао 1814 у Бесарабију. Узимао је учешћа у Влашкој буни 1821, али није имао среће. Као Карађорђе, и он је прешао у Србију 1821 и био најпре лепо примљен од стране кнеза Милоша, али је убрзо потом био од стране Милошеве ликвидан 1823 године. Такав је био свршетак његова живота.

⁷⁴ Алекса С. Јовановић, Баштина војводе Младена Миловановића, Бранич 1888, II, 393 до 406.

⁷⁵ Богољуб Тирић, Прилози српској историји, Споменик САН, XXXIV, Београд 1898, 72.

⁷⁶ Архив САН, бр. 10013/3.

⁷⁷ Архив САН, бр. 10013/11.

Кадгод би се раније поменуло име Младена Миловановића, онда би се створила слика једног несимпатичног старешине, грамзивога богаташа, трговца без скрупула и политичара без морала. То је последица оштрог и субјективног писања његових савременика Вука Караџића, Симе Милутиновића и Петра Јокића као и руских претставника, а нарочито његових политичких супарника.

која се од обичних сељачких газда претварала у класу варошких господара и великих газда, који су својим богатством задобијали власт а са влашћу увећавали своје богатство. Њега су се јако бојали али га и мрзели његови савременици.

О њему је дао најбољу карактеристику Вук Караџић у своме чувеном писму кнезу Милошу од 12 априла 1832 г., кад је написао: „Вашој Свјетлости је добро

Сл. 3 — Печат Младена Миловановића

Међутим, кад се узме у обзир целокупан његов живот и рад, мотиви његова рада и тежње, онда се Младен појављује као један од оних знаменитих Срба револуционара који су ревносно радили на стварању слободне, независне и увећане Србије. Он је био не само ратник, борац, војвода, и богаташ највећих размера, него и политичар државник револуционарне Србије. Ако и није имао много среће у командовању на бојним пољима, он је у унутрашњој политици, као практичан политичар, најбоље од свију знао шта треба једној младој држави која се ствара. У вођењу спољашње политике он је био на висини: с Турцима борба без поштеде, с Русима војнички и политички савез на поштеној основи, противник Аустрије, заточник слободе и осталих балканских хришћана (Бугара, Грка). Најзад, он је био најизразитији претставник нове класе трговаца

познато да се Младену ништа тако за зло није примало као трговање и ортаковање; а колико се год онда за Младена говорило, још се више сад говори за Вашу Свјетлост, па светина, кад узме једанпут хук, не говори само оно што јест него додаје и оно што није...“ А затим на другом месту: „Да помислимо на Младена, кад је 1811 године не само Биоградом него и Србијом по вољи својој окретао, и кад је 1822 г. у Крагујевцу збијао спрдњу с њим ко је год хтео...“^{78, 79}

По мишљењу историчара Алексе Ивића, „по рангу Младен је други народни старешина, одмах после Карађорђа. Био је речит, убедљив, поносит, оштрог ума, сталожен и репрезентати-

⁷⁸ Вукова преписка, II, 639—640.

⁷⁹ Архив САН, бр. 10013/11.

ван, али је умео бити и пркосан... Био је суров као и остале старешине оног времена, а усто грамзив, те се обогатио... Лепо се одевао, волео је удобан господски живот, раскош и помпу, али је крај свега тога на послу био врло вредан. Грабио је, али је и другима давао. Трошио је много и био галантан, дарезљив и гостољубив... Младенови љути непријатељи употребили су сваку згodu да Младена што јаче оцрне. Износили су, поред осталог, против њега клевету, да плива аустриским водама и да Карађорђу ради о глави. Ово је, међутим, голо неис-

тина. Младен није додуше био русофил, али је Аустрију директно мрзео, а Карађорђу био искрено одан...⁸⁰

Такав је био лик Младена Миловановића, првог и највећег претставника младе српске буржоазије, трговачког реда, а у исто време првог војног команданта Београда, првог војног министра и претседника Совјета обновљене Србије Карађорђево доба.

⁸⁰ Др А. Ивић, Три портрета народних старешина из Првог српског устанка, *Летопис Матице српске*, књ. 354, 367—371.

MLADEN MILOVANOVIĆ, LE PREMIER COMMANDANT DE LA PLACE DE BELGRADE SOUS KARADJORDJE

M. RISTIĆ

D'une famille originaire du Monténégro, Mladen Milovanović est né à Botunj, un village des environs de Kragujevac, vers 1760. Avant le Premier Soulèvement Serbe, il avait été hajduk, puis volontaire dans la Krajna de Kočín, puis marchand de bétail dans un village et devint ainsi un propriétaire bien connu. En 1804, il est arrêté par les dahis, mais Karadjordje vient le délivrer et, dès la première heure, il participe au soulèvement. On le voit alors lutter en plus d'un point et, en 1806, il prend Kruševac et prend part, avec Glavaš, à l'attaque de Toplica, puis à la bataille de Deligrad et à la prise de la ville de Belgrade. Milovanović était un révolutionnaire accompli et, lors de la libération d'abord de la ville, puis de la forteresse de Belgrade, il prend une part active et s'occupe de diverses affaires militaires et politiques. En tant que vojvode et que président du Conseil (Sovjet) il ne se borne pas à remplir des fonctions politiques, administratives, judiciaires et financières, mais il aide personnellement à la prise de la forteresse de Belgrade en débarquant un détachement de soldats et deux canons dans le Ratno Ostrvo, île située en face de Belgrade, empêchant de la sorte tout ravitaillement des Turcs par voie d'eau depuis Zemun. En

récompense de ces services, Karadjordje le nomme premier commandant de la place de Belgrade. Il est largement responsable du meurtre du vizir de Belgrade et de sa suite lors de leur départ de la ville, ainsi que de celui des autres Turcs de Belgrade. C'est alors que tous liens avec les Turcs sont coupés, ainsi que toutes les tentatives d'un armistice particulier, et les Serbes se tournent du côté des Russes. Mais quand ceux-ci abandonnent les Serbes d'une manière fort peu loyale, ces derniers se trouvent menacés, Milovanović critique sévèrement les représentants militaires et politiques des Russes et se manifeste de plus en plus comme un partisan d'une politique nationale et purement serbe, en même temps qu'il se montre comme un ennemi de l'Autriche.

Dans son travail, il trouve des ennemis dans le consul russe Rodofinikin et l'évêque Leontije, ainsi que dans les Grecs qu'il ne pouvait guère plus supporter qu'eux ne le supportaient lui-même.

A côté de ses affaires politiques, Milovanović s'occupe de commerce et parvient à une grosse fortune, ce qui provoquera chez d'autres chefs de l'époque et chez les autres marchands une certaine envie, de la haine et, par suite, des heurts. Ses ennemis les plus

durs étaient Stefan Živković, Milenko Stojković, Petar Dobrnjac et Hajduk Veljko.

En tant que commandant de la place de Belgrade, il eut de fréquents désaccords avec les autorités frontalières autrichiennes. Fortement enrichi par le commerce, il se mit à acheter maisons, terrains de construction, terres et moulins tant à Belgrade que dans le reste de la Serbie, profitant surtout de sa position privilégiée de chef. Il était un homme d'argent et, en tant que commandant de la ville, il chassa de Belgrade les Juifs et autres éléments anationaux, soulevant contre lui la haine et l'envie.

Du point de vue national, il se manifesta surtout aussi comme un partisan de la libération non seulement des Serbes, mais aussi de tous les Chrétiens, mais, en tant que chef militaire, il ne vit pas toujours ses opérations couvertes de succès. Il était un grand partisan de Karadjordje et son collaborateur pour ce qui était de l'administration intérieure, lors de l'élaboration de la loi constitutionnelle de 1808; il avait lui-même une grande influence sur Karadjordje. En 1809, il était pour la guerre contre les Turcs, du côté des Russes, mais à la suite d'insuccès militaires, il se vit lui-même accusé dans une certaine mesure. Il se prononça alors sévèrement contre les Russes et les partisans des Russes en Serbie. Il essaya, avec Karadjordje, d'obtenir pour son pays la protection de l'Autriche et de la France, mais sans succès. En 1811, on le voit exécuter principal de la nouvelle loi et il devient alors

le premier ministre de la défense nationale et débarrasse Karadjordje de ses principaux ennemis Milenko Stojković et Petar Dobrnjac. Dès 1812, au moment de la signature des accords de Bucarest, il se prépare à la guerre et, en 1813, il commande, mais sans succès, l'opération de Deligrad.

Lors de la défaite de la Serbie, il passe avec Karadjordje en territoire autrichien, transportant avec lui la partie mobilière de ses grosses richesses qu'il perdra par la suite. D'Autriche, il part en Bessarabie, à Hotin, où il reçoit une pension des Russes. Il participe encore à la révolte roumaine de 1821 et entre en contact avec Heteri. Comme Karadjordje, il revient en 1821 en Serbie où il est d'abord fort bien reçu du prince Miloš, puis brutalement tué sur les ordres de ce dernier en 1823.

Mladen Milovanović n'était pas seulement un soldat, un lutteur et un chef militaire, cependant, il était aussi un riche commerçant de grande envergure et un bon politicien, un homme d'Etat de la nouvelle Serbie et, en tant que tel, il figure parmi les personnages les plus importants du Premier Soulèvement après Karadjordje lui-même.

Illustrations dans le texte:

Fig. 1 — Mladen Milovanović en 1808, par France Jascke

Fig. 2 — Mladen Milovanović, par Uroš Knežević (Musée National de Belgrade)

Fig. 3 — Cachet de Mladen Milovanović